

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מלועזית לעברית

ג

בשתי הרשימות הראשונות סקרנו את השפעתן של הלועזיות על לשון העולה החדש. המסגל לעצמו לאט-לאט את לשוננו, ובדקנו את דרכי השפעתו של הלעז על התפתחות העברית בכלל. בפרט עִינו בבעית המלים הזרות, שהעברית החדשה שואלת אותן מן החוץ, וְעִינו את התנאים, שבהם תלויה דחיקתן של מלים כאלה מלשוננו.

כבר הזכרנו, כי כל הנאמר כאן על מלים — כוחו יפה לגבי צירופי-מלים, ניבים ומבנה המשפט. אבל עדיין לא דיברנו על צד אחד בלשון, שאף הוא מושפע השפעה עצומה מן השפות האחרות: מבטאנו. מי שאוזנו פקוחה ומאומנת, יכול להבחין בוודאות גמורה כמעט, מה היא ארץ מוצאו או שפת אמו של עולה חדש המדבר עברית. יתר על כן: גם הוותיקים בארץ ובדיבור העברי מגלים בדרך-כלל באופן הגייתם, באיזו שפה היו רגילים לדבר לפני עברם לדיבור עברי, ואפילו מבטאם של ילידי ארצנו אינו אחיד לחלוטין. אצל רבים מהם עדיין ניכרים שרידי השפעתה של לשון ההורים או הסביבה, שבה גדלו.

השפעה זו על מבטאו של הפרט והכלל היא על-פי-רוב ישירה — מן השפה הזרה על העברית. אך לעתים קרובות נותן את אותותיו גם המבטא המיוחד, שבו מדוברת העברית

בפי יהודי ארץ מסוימת מארצות הגלות. החלפת שי"ן וסי"ן וסמ"ך, החלפת ה"א ואל"ף ועי"ן, הגייה מיוחדת של העי"ן והחי"ת אלה הם סימני המבטא של יהודי תפוצות מסוימות. ומכיוון שביצירת המבטאים האלה של העברית רבה תרומתן של לשונות אותן הארצות, מתגלית עתה בעברית החדשה הישראלית של יהודים אלה השפעה חלקית עקיפה של הלועזיות.

אותה התרוצצות של מגמות שונות, שצוינה כאופיינית להתפתחות לשוננו, מורגשת גם בהגייה, ותוצאת ההתרוצצות היא אף בנידון זה או ניצחון מלא של תופעה אחת או התפשרות בין כמה תופעות מנוגדות. אלא שבעניין ההגייה בכלל אין ספק, כי סוף ההתרוצצות פשרה ולא התגברות מבטא אחד מן המבטאים המצויים.

נשוב עתה למלים ולביטויים, שהרי אלה הן התופעות הנוחות ביותר להדגים את דרכי ההתפתחות בלשון.

תרגום מילולי מלועזית הוא דבר שכיח מאוד אצל כל מי שאינו שולט שליטה גמורה בעברית, ותופעה קרובה לזה היא שאילת המשמעות.

לא נביא כאן דוגמאות מחטאיהם של מתחילים, המתרגמים מלה במלה משפתם, מפני שעדיין אינם יודעים כיצד מביעים את הרעיון הנידון בעברית, או הנותנים למלה עברית, המתאימה למלה לועזית בהוראה אחת, גם הוראה אחרת, שבה משמשת המלה רק בלועזית. רבות הן הבדחות המבדחות, שמספרים בכגון זה, אך גם מעשים שהיו מסוג זה אינם מועטים ולא פחות מצחיקי.

מעניינו כאן לציין. כי תרגום מילולי ושאלת משמעות מלועזית הם גורמים בעלי-משקל בהתפתחות הלשון. שכן כל אחד – אף הבקי בעברית – עלול לסור מן הדרך הכבושה של שפתנו בלכתו אחרי הלעז; ואם סופר חשוב הוא או בעל שררה, או אם עצם החידוש המתחדש על-ידי כך מתקבל על לבנו, – עלולים כולנו לרוץ אחריו.

הביטוי „כמות מבוטלת“, שהוא תרגום מילולי מצרפתית (quantité négligeable), שייך היום למילון העברי. במלים „הסתדרות“, „שירות“ ורבות כמותן אנחנו משתמשים לא רק בהוראתן המקורית כשמות-פעולה מופשטים, אלא בעיקר בהוראת שמות-עצם מוחשיים, מפני ש־organisation ו־service משמשות כך בלועזית: העברנו אפוא אל המלים העבריות את משמעותן של תמורותיהן הלועזיות. יום-יום אפשר לשמוע ולקרוא חידושי-לשון, אשר תרגום מילולי ושאלת משמעות חוללו אותם, ולוואי שישתמשו מכלאיים אלה רק הנאים וההולמים את רוח לשוננו.

אמנם שליטתנו על התפתחות הלשון מוגבלת, ותופעות רבות מתהוות בעל כורחנו; אך גם דברם של בעלי הידיעה והטעם הטוב בלשון הוא גורם חשוב בהתפתחות זו. בייחוד מצווים כולנו לנהוג ביקורת עצמית וזהירות בבחירת המלים והביטויים, אשר בהם אנו מעשירים את דיבורנו וכתיבתנו. בעל מצפון לשוני לא יכתוב, למשל: „נאום-הבתולים של הציר“ או „מסע-הבתולים של האנייה“, בעטיים של הביטויים האנגליים maiden-voyage, maiden-speech; כן לא ייגרר אחרי הלועזיות, שבהן משמש רק פועל אחד, במקום שהעכרי

אומר: „לבש מעיל“. „נעל נעל“, „חבש כובע“ או „לווה
כסף“ מצד אחד ו-„שאל ספר“ מצד אחר.

כאמור, כל אדם עלול להילכד בפחים הרבים, אשר
טומן לו הלעז. אפילו ביאליק כתב „שמוע ריח“ בהשפעת
האידיש. אבל כשם שתיקן אחרי-כן צירוף מוזר זה, כך חייב
כל אחד לבחון את עצמו ולפשפש בדברי עצמו, כדי שיבער
מלשונו ביטויים פסולים, שמקורם תרגום מילולי מלועזית או
שאלת משמעות לועזית.